

dali i pravo prebivalište svih triju božanskih osoba, t. j. Oca i Sina i Duha Svetoga.

A. L. Gančević, O. M.

Historične bilješke.

Stogodišnjica Montalembertova. Inicijativom belgijskog ministra pravde Lava de Lantsheere-a održan je u veljači ove godine u Bruselju kongres u počast stogodišnjice rođenja velikog De Montalemberta. Svečanost je prošla u najdivnijem redu. Različiti govornici svjetskog glasa prikazali su dostojno velikoga toga muža. Tako je dominikanac Rutter predočio Montalemberta kao učena i neustrašiva borioca za redovništvo. Ministar De Lantsheere oslikao je, kako je Montalembert htio dokazati svojim javnim i privatnim življenjem, da je religija majke slobode. Henri Cochin uznosio je u svom govoru „Montalembert i kršč. umjetnost“ Montalemberta kao preporoditelja kršč. umjetnosti, i upozorio je na njegovu „križarsku vojnu“ protiv „Vandalâ“ u kat. crkvama. Kardinal Mercier završio je program skupštine sa prikazom čistoće Montalembertovih nakana i njegove odatosti prema vrhovnom poglavaru katoličke Crkve, sv. ocu Papi.

A. L. Gančević, O. M.

Povjesno-pravna bilješka.

K problemu: rastava Crkve od države. Rastava Crkve od države ima svojih zagovarača ne samo u protivnicima već i u prijateljima Crkve; mirno promatranje ove teme nije suvišno.

Rastava suponira spoj; moramo prema tome najprije postaviti pitanje: u čemu stoji idealni spoj Crkve i države, a onda tek kako odgovoriti na pitanje; da li je rastava moguća? je li korisna? i t. d.

Želimo li znati, u čemu stoji spoj države i Crkve, moramo imati na pameti zadaću Crkve i države. Ovu je zadaću lijepo razvio papa Leon XIII. u svojoj enciklici od 1. Nov. 1885. *Immortale*. Crkva ima zadaću unapregjivati vrhunaravnu svrhu svojih članova, a država vremenitu sreću. Obadvije su zadaće raznovrsne, ali zahvataju mnogo jedna u drugu. Državi treba vjerskih načela, da postigne svrhu svoju, inače anarhija na dnevnom redu. Crkva državi pomaže i tim, jer ona ima sredstava, kojima jača, ispravlja volju zlu, te tim zlo uništava u zametku, ako li samo država pruži Crkvi slobodu naučanja, javno vršenje bogoslužja, podupire njene zavode i ustanove. —

K ovome dolazi i tisućljetna povjest Crkve i države, koja pripovijeda, kako su bila ta dva faktora sjedinjena kroz vijekove.

I prije kršćanstva bila je tijesna veza između države i poganske vjere. Rimsko-poganski car nosio je naslov: pontifex maximus, a povijest kršćanstva nam pripovijeda, kako je nakon t. zv. reformacije rastepeno jedinstvo vjere, pa ipak nije bila rastavljena Crkva od države. Nasuprot u evangeličkim nosiocima vlasti vidimo, gdje si prisvajaju naslove summi episcopi, a dakako za njima se povelili i katolički gdjekoji vladari, ali o rastavi Crkve od države nema ni govora.

Mimo neznatnih pojava i prigodnih filozofskih izjava nema ča do 19. vijeka snažnog doživljaja za rastavu. Istina, plemeniti muževi gledajući okove, u koje je bila u njihovo vrijeme okovana Crkva, žele sa genijalnim borcem za slobodu Crkve grofom Montalembertom *L'église libre dans l'état libre*, slobodnu Crkvu u slobodnoj državi. Iz ove plemenito mišijene izjave iznijeli su protivnici Crkve frazu svoju, koju je Vogt Nijemac precizirao riječima: „Ja pristajem uz rastavu Crkve od države ali tek pod uvjetom da se uopće uništi ono, što se zove Crkva“. — Otuda slijedi, da su razna gledišta, iz kojih se može željeti rastava, a i razni načini.

Je li moguća rastava, koju žele neprijatelji Crkve? Odgovor najbolji pružaju pokusi novijeg i najnovijeg vremena.

Reformacija je podala ideje rastavi, ali ju nije neposredno prouzrokovala. Prvi primjer doista provedene rastave nalazimo kod sjedinjenih država Sjeverne Amerike. Prije rastave od matere zemlje Engleske pojedine su države američke imale posebne crkvene zakone. Ponajvećma su bile protestantske sekte, koje su zauzimale glavnu ulogu u pojedinim državama; tada su se pojedine države združile, prestala su pojedinačna prava, a zato bi proglašena sloboda i ravnopravnost sviju konfesija. Nije se tim činom otpalo od vjere, jer vidimo, da se javni državni kongresi otvaraju molitvom, te je i zadnju veliku izložbu u St. Louis kardinal Gibbons inaugurirao činom javnim bogoštovlja. Većma no igdje u evropskim državama pazi se u sjevernim državama na svetkovanje nedjelje. U Americi nema obligatne civilne ženidbe, kako u Njemačkoj, Ugarskoj, gdje država ne priznaje državne posljedice ženidbe, ako li se ne složi pred njenim organom, već su duhovnici pojedinih konfesija dužni, da preuzmu sklapanje ženidbe, a nakon obavljenog čina izvije-

ste o tom državnog činovnika. Crkveni su zavodi slobodni u sticanju i upravljanju svojeg imetka, pače su djelomice prosti od poreza; službenici crkveni prosti su od poreza. — Prema tome opstoji u Americi rastava, ali nije neprijateljska prema navedenom. Opstoji ipak u Americi veliko zlo, a to je što u državnim školama nema obuke vjerske, već si katolici moraju sami osnivati konfesionalne škole, te su tim opterećeni dvostrukim porezom: za državne beskonfesionalne škole i za privatne konfesionalne. Upravo se u tom pitanju školskom vidi, kako je nemoguća rastava Crkve od države.

Slični odnošaji, kako u Americi, opstoje i u Braziliji od g. 1890., kad je Crkva tražila t. zv. rastavom svoju slobodu od ropstva državi; stanje je nastalo slično američkom, a i javne škole nemaju obuke vjerske.

Slobodnu Crkvu u slobodnoj državi nastojali su oživotvoriti u Belgiji, Italiji i Holandiji, ali u svim ovim državama opstoji bogoštovni budget t. j. država, političke općine imadu dužnost podupirati dušobrižnike. U Belgiji i Italiji imadu učitelji pravo odlučivati o tome, da li će se u normalnim školama obučavati ili ne u nauku vjere. U srednjim školama nema nauka vjere, a bogoslovnih fakulteta nema na državnim univerzama. Ženidba se priznaje pred državom samo kano civilna ženidba.

Drugojačiju sliku rastave pruža nam Franceska. Nakon revolucije sklopio je Napoleon s Papom konkordat, jer je uviđao, da u valjano uređenoj crkvenoj općini država tek najviše koristi ima. Konkordat je vrijedio prema ugovoru kontrahenata preko 100 godina, a nakon toga vratila se vremena francuske revolucije. Rastava se započela grabljenjem crkvenih dobara, od 9. decembra 1905., koji novac da prelazi u ruke bogoštovnih udruga, koje međutim nijesu ni osnovane, jer ih je Papa zabranio, a zato je prešao imetak crkve na općinske zadruge. Republika u naše vrijeme ne podupire niti pomaže ma ikoji kult. U 1. članku svoga zakona kaže republika, da dozvoljava slobodu savjesti i slobodno ispovijedanje vjere, ali u 25. članku podvrgava policiji bogoštovne i vjerske svečanosti. Osnivanje crkvenih redova i dokinuće njihovo zavisi o potezu pera ministra predsjednika. Pod najtežim kaznama zabranjeno je članovima redova obučavati u školi, podučavati u vjeri. To je sloboda Crkve Kristove u zemlji, kojoj je deviza: sloboda, jed-

nakost, bratstvo. Da, sloboda je, ali samo za pristaše stalnog naziranja na svijet.

Još je gorji zakon rastavni u Portugalskoj od g. 1911.; ali sada je još pitanje, hoće li se moći oživotvoriti.

To su neki primjeri država, u kojima opstoji rastava, a valja reći, da danas pravo govoreći, neka vrst rastave opstoji manje više svagdje, gdje je uzdrman sv. sakrament ženidbe, gdje je proklamirana znanost i obuka u njoj da su slobodne.

Otuda slijedi, da rastava Crkve od države jest i ostaje utopija; tuj je odgovoreno ujedno na pitanje, da li može rastava biti željkovani ideal. Ideal je, da Crkva i država složno rade, premda država ima svoje polje, a Crkva svoju vlastitu sferu, ali čitavi niz interesa stoji po srijedi, koji su obim stranama zajednički i nužno je, da se riješavaju harmoničkim radom. Prema tome je Pijo IX. osudio u syllabu od g. 1864. onu zasadu: „Crkva i država neka se rastave.“

Ali reći će tko: a kako onda da ima i na tom polju idealista, koji zabrinuti za dobro Crkve, žele rastavu? Rastavu, kako je misli n. pr. Bonomelli, naime mirnu, lojalnu, neovisnu; nikakova privilegija, ali niti kakove terete. Da, to bi bilo moguće, kada ne bi bilo zajedničkih interesa, a i onda, da nijesu u Crkvi i državi isti građani. A k ovomu pridolaze gdje koje stvari, komplicirane naravi, te oteščavaju uzajamno izjednačenje tako na pr. u Austougarskoj rastava pravedna upravo je nemoguća, buduć opstoji t. zv. religijozni fond, koji je nastao od vremena Josipa II., a sastoji od crkvenog dobra, s kojim država upravlja. Kada bi došlo do rastave, valjalo bi državi, da vrati Crkvi njezino, a dakako ne u sadanjem faktičnom stanju, već sa pripadajućim kamatima, što su za cijelo vrijeme morali podići taj fond. — K ovome pridolaze još i raznovrsna druga pitanja, koja se ne bi mogla mirno i bez povrede riješiti. Da, velika je porcija idealizma otpala, ako li se stvar promatra kakova je uistinu, a istina je, da rastava ostaje uvijek zlo, osim onda, kada se želi, ali samo zato, da Crkva izađe iz još gorjeg zla.

Protestantski profesor prava Kahl govorio je u svom inauguralnom rektorskom govoru o problemu rastave; nakon što je nanizao posljedice, koje bi slijedile iza rastave za pojedine, vjerske sekte, a i za državu, zaključuje: „cijeli niz pitanja, a za svakim pitanjem pojedinim opet se niže čitavi niz. Posve razumljivo! Obadva društva, Crkva i država ujedinjenim silama

moraju raditi za opće dobro ljudi, a zato kome je stalo do općeg dobra, napustit će mislim rastavu.

(Sr. Linzer Quartalschrift 1911. br. 4.) *Dr. Beluhan.*

Juridičke bilješke.

Haške konvencije o ženidbenom pravu i naši zakoni. Pod tim naslovom, a o predmetu u njem naznačenom, nastavlja Dr. M. Lanović svoju raspravu u Mjesečniku prav. društva br. 5. i 6. (g. 1912. str. 868 sl. i 977 sl.). Dosada je izložio u cijelosti ustanove I. konvencije. Nakana nam je donijeti njegove izvode u izvatku sa nužnim primjedbama.

Konvencija I. radi o izjednačenju kolizije zakona o pred-uvjetima valjanosti ženidbe. Cl. pisac govori pod A.) o ženidbenoj pravnoj sposobnosti, pod B.) o formi vjenčanja i pod C.) o općenitim i zaglavnim ustanovama.

A.) Čl. 1. sadrži osnovno načelo: da se ženidbena sposobnost svakoga od zaručnika (stranaka) prosugjuje (lih) po zakonu države, koje je u času sklapanja pripadnik (državljan), u koliko taj zakon izrično ne upućuje na ini. Svaka od ugovornih država mora brak, koji je po tomu načelu valjan, valjanim priznati na svom području te ne smije zabraniti, da se na njenom području sklopi, dok brak, koji je po tomu načelu nevaljan, ne može valjanim priznati na svom području, niti smije dozvoliti, da se na njenom području sklopi.

Cl. pisac ispiregjuje ovo osnovno načelo konvencije s ustanovama naših zakona te veli na str. 869., da se današnje naše pravo podudara s osnovnim načelom konvencije o pravnoj sposobnosti ženidbenoj. U ovoj općenitosti nije ta tvrdnja ispravna. Po današnjem našem ženidbenom pravu ovisi valjanost braka, što ga inozemac katolik u nas sklapa, o obdržavanju crkvenih kat. ženidbenih zapreka (sr. §. 3. zak. za žen. kat.). Domaći njegovi zakoni ne utječu na valjanost, već samo na dopuštenost braka (sr. §§ 5. i 7. zak. za žen. kat. i § 71. Naputka za duh. sud.). Inače nije ni mogao odrediti zakon, koji je za temeljno načelo postavio, da glede braka katolika nema gragi. žen. zapreka, nego samo crkvenih (čl. X. konkordata, uvodna stavka pat. od 8. list. 1856., čl. V—XII. istoga patenta coll. § 69. Nap. za duh. sud.), te da o valjanosti braka za katolika suditi može samo crkv. kat. sud (§§ 42. 43. 44. 45. 48. zak. za žen. kat.). Rečeno za brak, što ga inozemac katolik u nas sklapa, vrijedi